

Сесил Тормай

ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН БЕГЛЕЦ

Записки от болшевишката
революция в Унгария 1919

егелваїс

Плевен, 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА I	7
ГЛАВА II	28
ГЛАВА III	47
ГЛАВА IV	71
ГЛАВА V	92
ГЛАВА VI	113
ГЛАВА VII	134
ГЛАВА VIII	151
ГЛАВА IX	171
ГЛАВА X	187
ГЛАВА XI	201
ГЛАВА XII	220
ГЛАВА XIII	239
ГЛАВА XIV	255
ГЛАВА XV	271

ГЛАВА I

Нощта на 21 март 1919 г.

Настъпва миг тишина, ужасната тишина на застиналия във въздуха меч на палача. Окованото във вериги човечество свива глава между раменете си, а по стените на къщите се излива студен гъжд като потта от агонията. След което...

На улицата отново изкрещява животински глас: „ДА ЖИВЕЕ ДИКТАТУРАТА НА ПРОЛЕТАРИАТА!“.

Съседните улици повтарят вика. В тъмното силно изгрънчават спуснати жалози. Затръшват се входни врати, сякаш някой ги затваря припряно. Покрай къщите трополят бягащи стъпки, съпроводени от два възгласа: „Да живее... Смърт...“. Второто е предназначено за нас. На ъгъла на улицата отекват изстрели.

„Смърт за буржоата!“ Един куршум улучва улична лампа и на тротоара се посипва гъжд от стъкла. Бясно профучава файтон, после спира внезапно наред викове. Следва обръкан шум и стрелбата замира в далечината. По следите му в полуделия и лишен от светлина град го съпровождат груги коли. Какво се случва там отвъд, навсякъде, в казармите, по булевардите? Моряци плячкосват централната част на гра-

да – шепа болшевици са го превзели. Няма спасение!

Само една мисъл носи известно успокоение – достигнахме дъното на бездната. Позорно и унижително е, но е по-добре от неспирното пропадане все по-надолу и по-надолу. Вече не можем да паднем по-ниско.

След малко улиците възвръщат предишното си спокойствие и нищо освен туптенето на сърцата ни не нарушава тишината.

Няма спасение за нас. Улиците се отприщиха и ни заляха. Някогашната Унгария на свети Стефан сега е под управлението на агента на Троцки Бела Кун, грабителя. И навсякъде около нас се случват събития, които вече не можем да предотвратим.

Нямам представа колко прогължи този кошмар. Мълчахме – всеки се бореше със собствените си страдания. Лампата гореше слабо, а часовникът отмери поредния час. Заслушах се в звука му и преброих ударите: девет. Графиня Хотек, която допреди малко беше с нас, вече я нямаше тук, не виждах и брат си. Времето течеше бавно. Стаята ми приличаше на мрачния фон на картина, в която фигурите седят неподвижно, изчезват и после пак се появяват. Вратата се отвори и затвори. Видях моя приятел, журналиста Йозеф Кавалие, да седи на стол, който доскоро беше празен. Той започна да ме убеждава да тръгна – в града се носели безумни слухове, а през нощта се очаквали ужасни събития. Подполковник Вукс и другите членове на мисиите на Антантата били арестувани. Планирало се да бъдат обезоръжени британските „Монитори“¹ на Дунав. Руската Червена армия настъпвала към Карпатите, болшевиките изявили подкрепа за целостта на нашата територия. Правителството на Бела Кун обявило война на Антантата.

– Трябва да избягаш довечера – каза моят приятел. – Те ще те арестуват. Ела при нас.

1. Малки военни кораби, които са относително бавни и лошо въоръжени, но са оборудвани с непропорционално големи оръдия. – Б. пр.

Майка ми ме повика и отворих вратата ѝ притеснено. Тя седеше изправена в леглото, облежната на възглавниците. Лицето ѝ беше посивяло и изглеждаше по-слабо от всякога. Тя също беше чула виковете на улицата. Беше наясно какво е станало и знаеше какво ни очаква. Нейният измъчен и изтормозен вид ми вдъхна сили да посрещна съдбата ни.

– Защо не влезеш? Ела да обсъдим нещата тук.

Тя не искаше да ми причини болка, но думите ѝ ме прониза дълбоко. Горката ми майка!

Когато Йозеф Кавалие ѝ каза за своето предложение, тя поклати глава.

– Ти живееш от другата страна на реката, нали? Не я карай да отива толкова далече. – Изведнъж тя се съвзе и се обърна към мен: – Вали силно и цял ден те слушам как кашляш лошо.

Другите ни бяха последвали в нейната стая и всеки имаше да каже по нещо. Снаха ми спомена, че брат ѝ Зигмонди, който живее наблизо, е предложил да ме подслони в своя дом. Само майка ми мълчеше. Въпреки че не можеше да го изрече, именно тя беше най-загрижена да отида. Погледна ме умолително. Това ме накара да се реша.

– Вероятно е въпрос само на ден-два – казах аз. – После, след като не успеят да ме намерят тук, мога да се върна.

Вярвах ли си? Така ли очаквах да се развият нещата? Или се опитвах да се самозаблуждавам, за да го понеса по-леко. Забелязах, че върху лицето на майка ми, незнайно откъде, се появи дълбока сянка. После тя се премина и по другите лица, сякаш всички остаряха внезапно. И отвъд тях, около нас, в отсрещните къщи, из целия град хората остаряха внезапно в този мъртвешки час.

Всички си тръгнаха и ме оставиха сама в стаята ми. Знаех, че трябва да бързам, но въпреки това стоях пред отворения шкаф и не правех нищо. Колко ли хора, си помислих, се колебаят така тази нощ? Колко бързат и се лутат безцелно, без да знаят накъде да се обърнат? И тук ли ще стане същото като в Русия?

Вратата зад мен се отвори тихо. Майка ми беше станала и гойде при мен, за да бъдем заедно колкото се може по-дълго.

– Ще взема само няколко неща, много малко – не спирах да повтарям, сякаш исках да принудя ръката на съдбата да съкрати моето изпитание. – Утре може да успея да се прибера у дома...

Майка ми мълчеше. Завърза торбите с багажа ми.

– Икономката не трябва да разбира до утре, че си заминала...

Тя надникна в преддверието, за да се увери, че там няма никой, после сама отвори вратата и ме придружи по коридора. Къщата изглеждаше заспала, небето беше черно, а дворот отдолу приличаше на тъмна шахта, в която се е събрала гъждовна вода.

Облегната на ръката ми, майка ми пристъпваше до мен. И двете мълчаливо се борехме да овладеем чувствата си. При входната врата спряхме. Не се чуваше нищо освен трополенето на гъжда. Тя вдигна ръка и нежно я прокара по лицето ми, сякаш искаше да усети чертите ми, които познаваше толкова добре.

– Пази се, скъпа моя!

Вече тичах надолу по стълбите. Майка ми се беше нагвесила над парапета, за да бъде с мен възможно най-дълго. Чух я да изрича тихо:

– Лека нощ!

– Лека нощ – извиках в отговор, но гласът ми беше приглушен от болка, каквато не бях изпитвала никога досега.

Някъде зад уличната порта се чуваше стрелба. Опитах се да запазя духа си бодър и си повтарях непрекъснато: „Утре ще се върна при нея, утре“. Преходих пипнешком през тъмния двор и почуках на прозорчето на портiera.

Той излезе и ме погледна с любопитство на светлината от фенера си.

– Много стрелят навън. По-разумно е да си останете вкъщи.

Аз обаче поклатих глава и ключът се превъртя в ключалката. Вратата се отвори крагешком и се затвори предпазливо зад мен, сякаш не искаше да ме издаде.

В следващия миг стоях сама под гържда. Потръпнах – пътят ми за отстъпление беше отрязан. Моят дом, всичко хубаво, всичко, което ме пазеше, беше зад тази врата и беше недостижимо за мен.

Тук-там в далечината отекваха клаксони на коли и човешки викове, докато гърждът се изливаше на потоци в разбитите канавки. Пътят изглеждаше напълно пуст. Внезапно чух стъпки от другата страна на улицата. Те не бяха дошли от далече, а бяха тръгнали от някъде съвсем наблизо. Следователно някой беше излязъл от сянката на отсрещната къща. Дали беше чакал там, за да ме следи? Стъпките забързаха, подминаха ме и пресякоха улицата. Тъмна фигура се прилепи до стената в нишата на една врата. Не се чу звънец. Спрях за миг. Липсата на сигурност от последните няколко седмици изникна отново. Мисълта, че ме наблюдават и преследват, мъчението да бъда лишена от своята свобода ме накараха да си поема рязко дъх. Заплахата ме беше тормозила толкова дълго, появяваше се и изчезваше отново, дебнеше ме от всеки вход, от всеки тъмен ъгъл. Дали да не ѝ избягам? Да завия ли в някоя пряка?

Изведнъж се почувствах зле и много уморена. Сърцето ми биеше силно, а главата ми сякаш беше пълна с камъни. За миг се замислих дали да не се предам. Изглеждах толкова незначителна на фона на чудовищните размери на световното нещастие. Грохотът на всеобщия крах беше заглушил дребните стенания на отделните съдби.

Фигурата внезапно излезе от сянката и ми презгради пътя. Гледахме се втренчено. После един добре познат глас каза:

– Това ти ли си?

Брат ми Бела ме беше чакал, за да ме придружи.

По булеварда светеха само няколко лампи, а под краката ни хрущяха счупени стъкла. В локвите проблясваха празни гилзи.

По средата на улицата имаше картечници. Покрай нас минаха някакви мъже, развели червено знаме. После един наежен от щикове камион, пълен с въоръжени моряци, изтрополи тежко. Един от тях вдигна пушката си и се прицели в нас. Не стреля, но когато за миг се появи в светлината на една лампа, преди тъмнината да го погълне отново, видях животинската усмивка, която изкривяваше лицето му. Камионът изчезна, но го чухме да крещи нещо на руски. Днес тук е пълно с такива като него. „Смърт за буржоата!“ Възгласът на Москва изпълва Буганеща.

Уплашени фигури тичаха по улиците от другата страна. Въздухът беше изпълен с хаотични движения и необуздан страх. Най-накрая звъннах на входната врата, която трябваше да ме приюти, и брат ми ми пожела късмет. След което си тръгна. Изминаха няколко минути преди вратата да се отвори и да се появи една жена, която си влачеше краката. Тя ме погледна подозрително, изглеждаше уплашена. Къде отивах?

Промърморих нещо, напъхах малко пари в ръката ѝ и се шмугнах покрай нея. И в този двор цареше пълна тъмнина. Поколебах се пред вратата на един от апартаментите – нещо ме караше да вляза, друго ме дърпаше назад. Накрая почуках и се появи познато лице. Масата все още беше сервирана под приветливата светлина на люлееща се лампа – колко спокойна беше гледката на този тих малък дом след изпълената с крясъци мръсна и подгизнала улица! Михай Зигмонди и съпругата му ме посрещнаха с „добре дошла“, но не мога да кажа дали ме бяха очаквали или не. При всички случаи, изглежда, смятаха за съвсем естествено да дойда.

– Колко е часът?

– Единайсет и половина.

На вратата се почука. Спогледахме се. Влезе висок тъмен мъж.

– Граф Франц Хуняди – с облекчение го представи Зигмонди.

Той не спомена как се казвам аз и те старателно избягваха да се обръщат към мен по име. Новодошлият заговори:

– Никой не знае какво се случва. Говори се, че комунистите искат да оставят града на тълпата да го разграби.

Помислих си за майка ми, която със сигурност също се тревожеше за мен. Заг нея виждах по-неясно други лица: братя, сестри, приятели, познати. Разтреперих се за всички онези, които обичах.

Зизмонди отиде до телефона, но централата даваше все един и същ отговор: „Позволени са само официални съобщения“. После и това престана. Телефонните централи бяха преминали в ръцете на комунистите.

Дъждът спря, улиците се оживиха и от време на време до нас долитаха виковете на възбудената тълпа: „Да живее диктатурата на пролетариата!“.

Отведоха децата в друга стая и ми приготвиха легло в тяхната спалня. По стените имаше пъстри рисунки от приказки, на пода – оловни войници и люлеещи кончета. Колкото и дълго да живея, никога вече няма да се почувствам толкова стара, колкото се чувствах в тази детска стая.

22 март

Зората вече се пропукваше, когато умората надделя и ме потопи в някакво подобие на сън. Трябва да е продължило много кратко, после се събудих от почти физическа болка в сърцето. Почувствах се като някой, който е загубил много скъп за него човек и при събуждането си се е сетил за своята загуба не защото му го е припомнила паметта, а неговата мъка. Свих се, за да отложя пълното събуждане. Не още, една минута поне! Но напразно се мъчех да избягам от съзнанието. Много бързо си припомних всичко. Унгария вече я нямаше. Тя беше предадена, продадена. Свърши се с Унгария.

Усетих, че от устата ми излизат неясни стонове. Сър-

цето ми беше наранено и кървеше, а кръвта, която струеше, беше на всички унгарци. Притиснах стиснатите си юмруци към очите си, толкова силно ги притиснах, че ме заболяха очните ябълки и пред тях преминаха червени светкавици. После бързо отворих очи и сивата зора се втренчи в мен със замъглен поглед. Техният ден беше настъпил!

Улицата изглеждаше безжизнена, но тя само си почиваше от среднощната вакханалия. Трябва да беше минал час, когато нечи стъпки нарушиха тишината – едно малко гърбаво чудовище вървеше по улицата със сноп плакати под мишница и кофа в ръка. От време на време спираше, мажеше лепилото по стената и когато продължеше нататък, всяко негово спиране беше белязано с червен плакат.

„Да живее диктатурата на пролетариата!“

Градът не трябва да получава възможност да си поеме дъх и да дойде в съзнание. Когато се събуди, цялото му тяло ще е обхванато от червения обрив. Той ще е навсякъде. Ще покрива казармите, двореца, църквите дори.

Отдръпнах се от прозореца. Нямаше смисъл да гледам навън – навсякъде беше едно и също. На масата лежеше сутрешен вестник. Вчерашната стачка на словослагателите беше приключила. Социалисти бяха набрали вестниците на комунистите и червеното се беше просмукало сред черните букви: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“. После следваше прокламацията на Каро:

„До унгарския народ! Правителството погаде остава. Тези, които досега управляваха по волята на народа и с подкрепата на пролетариите, стигнаха до заключението, че обстоятелствата изискват нова ориентация. Ефективно производство може да бъде гарантирано само чрез предаване на властта на пролетариите. Освен опасността от анархия в производствените дейности на страната съществува опасност и от външната политика. Мирната конференция в Париж е решила тайно, че почти цяла Унгария трябва да бъде окупирана от въоръжени сили. Мисията на

Антантата е заявила, че демаркационните линии в бъдеще ще се считат за политически граници. Очевидната причина за по-нататъшната окупация на страната е, че Унгария трябва да бъде превърната в бойно поле на войната срещу руските съветски войски, които сега се сражават на румънската граница. Ограбените от нас територии са предназначени да послужат като награда за чешките и румънските армии, които ще бъдат използвани да победят силите на Руските съвети. Аз, временният президент на Унгарската народна република, съм длъжен заради това решение на Парижката конференция да се обърна към световния пролетариат с молба за справедливост и подкрепа. Ето защо аз си подавам оставката и предавам властта на унгарския пролетариат. – Михай Кароу“.

Изпълни ме отвращение. Признава си, че той е предал властта! С ужас осъзнах, че тази прокламация не е нищо друго освен главното документално доказателство за продажбата на една предадена нация.

„Само аз мога да спася Унгария!“ С тези думи Михай Кароу започна своите лъжи на 31 октомври 1918 г. „Предавам властта на унгарския пролетариат“, заявява той на 21 март 1919 г., когато му се изчерпаха лъжите. В промеждутъка той прахоса и продаде Унгария. Маската падна, а зад нея смело се изправя тълпата, която той нарича пролетариата на Унгария. На практика всички нейни лидери фигурират в списъка на „Революционния правителствен съвет“. Също като в правителството на Кароу той се оглавява от християнски палячо за заблуда – президент е Шандор Гарбай. Всички останали са чужденци. Всички народни комисари са евреи, туктам има някой християнин сред помощник-комисарите, после отново евреи и още повече евреи. Евреи ще управляват столицата, евреи са начело на полицията. Евреин ще бъде управител на Австроунгарската банка.

Този списък кара човек сериозно да се замисли. Марионетките на октомврийския спектакъл бяха пометени от сце-

ната от снощните събития. Демоничните организатори, безумните суфлъори и тезе, които гърпат конците, са заели своето място и за пръв път в дългата история на Унгария унгарците са превърнати в чужденци на всяка педя земя, независимо дали по хълмовете и долините на Карпатите или в безкрайните равнини. Страната са си поделили чехи, румънци, сърби и евреи.

Вестникът прогължава да се обръща към „всички“. Революционният съвет надменно провъзгласява, че е поел управлението и ще изгради своите работнически, селски и войнишки съвети. Унгария става Съветска република. Революционният съвет незабавно ще започне редица фундаментални промени. Той постановява национализацията на имотите на едрите земевладелци, предприятията за търговия на едро, банките и средствата за комуникация. Поземлената реформа няма да приема формата на разделяне на земята на дребни стопанства. Вместо това тя ще бъде организирана в социалистически производствени кооперативни дружества. На бандитите от контрареволуцията ще бъде наложено смъртно наказание, както и на разбойниците, които се отдават на грабежи. Съветът ще сформира голяма пролетарска армия. Той декларира своята идейна и душевна близост със Съветска Русия и предлага въоръжен съюз на руския пролетариат. Той изпраща братски поздравии на работническите маси в Англия, Франция, Италия и Америка и ги призовава да не толерират повече грабежите на своите капиталистически правителства, насочени срещу Съветска република Унгария. Той предлага въоръжен съюз на работниците и селяните на Бохемия, Румъния, Сърбия и Хърватия. Призовава Германска Австрия и Германия да се съюзят с Москва... „Да живее диктатурата на пролетариата! Да живее Унгарската съветска република!“

Замислих се за историите, които разказваха завръщащите се военнопленници, неясните новини за руската революция, далечните силуети на нечестивите ѝ актьори и нейно-

то начало в Петроград¹. Ужасната съдба на Русия ме изпълни с болка и страх.

Това беше първото постановление на Революционния съвет:

„ВОЕННО ПОЛОЖЕНИЕ. Всеки, който се противопоставя на заповедите на Съветското правителство или подбужда към бунт срещу него, ще бъде екзекутиран. Революционни трибунали ще заседават и ще осъждат престъпниците. Будапеща, 21 март 1919 г.“

Скочих – почувствах, че ще се задуша, ако не направя нещо.

– Онзи войник там долу продължава да се разхожда напред-назад – каза тихо г-жа Зигмонди.

– Добре е, че в къщата се влиза откъм две страни. Ще изляза през другия вход.

По булеварда духаше бръснец вятър, пречистен от гъжда. Файтоните, изглежда, бяха изчезнали. Преминаваха само автомобили, на стъпалата им стояха въоръжени моряци, а в тях седяха дългочоси евреи, пушещи дебели пури. Магазините бяха затворени и върху спуснатите им жалози пламтяха червени плакати.

„Да живее Съветската република, съюзена с Русия!“

Вятърът подмяташе откъснатите плакати на правителството на Карои по непометените протоари. От време на време преминаваха забързани пешеходци с наведени глави, а в очите им се четеше смаяно недоумение. Те не разбираха какво се е случило.

Работеше една аптека – това беше единственият компромис. Главата ми гореше, а гърдите ми се раздираха от кашлица. Влязох вътре. Много хора чакаха за рецептите си. Двама души си шепнеха:

– Оставката на правителството беше само преструвка, за да се сплаши Антантата да възстанови старите демаркационни линии.

1. Старото име на Санкт Петербург. – Б. пр.

– За бога, не беше, уважаеми господине. Карои прояви прекалено много малодушен пацифизъм. Болшевиките искат да завоюват цяла Унгария.

Слаб младеж, застанал наблизо, започна да жестикулира бурно:

– Ако това е така, всеки унгарец трябва да ги подкрепи.

Другият кимна:

– Скоро ще се върнем в Пресбург¹...

Бях смаяна. Значи още са доверчиви, продължават да вярват! Продължих по пътя си натъжена. Когато стигнах до канцелариите на Националното сдружение на унгарските жени, се изненадах. Там не чакаше никой, преддверието беше празно.

Какво велико дело се бяхме опитали да сторим ние, жените! Да спрем каруца, спускаща се стремглаво по стръмен склон! Искяхме да разпръснем светлина, увереност и сила в домовете и сред хората на Унгария. Всичко ли щеше да отиде напразно, нашите страдания, нашите усилия?

Когато отворих вратата към вътрешната канцелария, вътре внезапно се възцари тишина, а секретарят стана от бюрото си. Към мен се обърнаха познати лица, но те ме гледаха безмълвно, сякаш искаха да зададат въпрос, сякаш очакваха нещо.

Верни храбри жени! В този момент почувствах, че все пак не всичко е иззубено. Това, което бяхме посели, не може да бъде стъпкано, огънат, който бяхме запалили, не може да бъде угасен.

Едно младо момиче надзърна вътре и кимна.

– Пред къщата се събират войници...

Разбързахме се. Една прибра списъка с имената, друга хвърли нашите позиви в кошница.

– Има едно скришно място в къщата ми, където няма да ги търсят, ще ги скрия там.

1. Старото име на Братислава. – Б. пр.